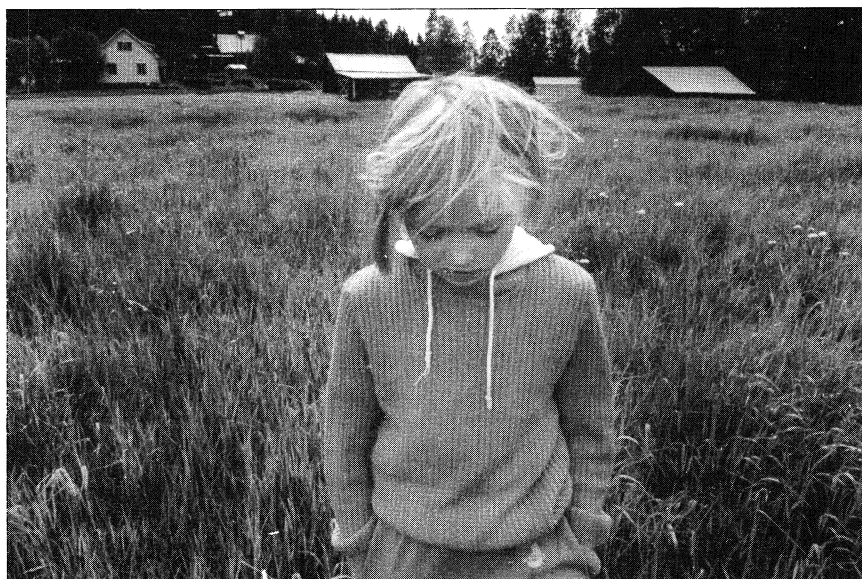

Når foreldre skilles eller dør

Mange barn som opplever at foreldrene skiller seg, erfarer at dette også fører til andre familieendringer. Mor og/eller far gifter seg gjerne igjen, får barn og bringer på denne måten både nye voksne og søsken inn i barnas liv. Barn som opplever at den ene av foreldrene dør vil ofte bli utsatt for de samme endringene.

Sissel Vestli

I 1993 ble det beregnet at nesten halvparten av alle ekteskap kan ende i skilsmisse. Dette er en kraftig økning fra begynnelsen av 1980-tallet, da man beregnet at under en tredel av alle ektefeller kunne komme til å gå fra hverandre. Går vi enda lengre tilbake og sammenligner med begynnelsen av 1960 årene, er økningen nær firedoblet.

Økt skilsmissehyppighet de siste tiårene har medført endrede oppvekstvilkår for stadig flere barn. I tillegg kommer samlivsbrudd mellom samboerpar med barn, som vi også med rimelig stor sikkerhet kan forvente har økt de siste ti-femten årene, i takt med den markante økningen som har vært i perioden av nettopp denne familietyper.

Skilsmisse eller samlivsbrudd mellom foreldrene innebærer at barnet må forholde seg til en ny familiestruktur. Den nye familien kan enten bli "begrenset", dvs. at den ene foreldreparten - og kanskje også søsken - flytter ut, eller den kan bli "ny og utvidet" med en ny voksen og kanskje også nye søsken (stesøsken eller halvsøsken). Ofte erfarer barn som har opp-

levd skilsmisse begge deler. Det samme gjelder for barn som opplever at den ene av foreldrene dør.

Med utgangspunkt i Statistisk sentralbyrås barnefil (se tekstramme neste side), viser denne artikkelen hvor mange barn det er som før fylte 15 år, opplever at foreldrene skilles eller dør. Videre viser den hvor mange som opplever at foreldrene gifter seg igjen etter en skilsmisse eller etter at den ene av foreldrene dør, og hvor mange som på denne måten får halvsøsken med "på kjøpet".

En av ti under ti år opplever skilsmisse¹

Av alle barn som var født i 1965 og bosatt i Norge fram til fylte 15 år, opplevde 6 prosent at mor og far skilte seg². Av barn født i 1970 gjaldt det 9 prosent og av de født i 1975 nær 11 prosent (se figur 1). Dette er en relativt kraftig økning på ti år.

Ser vi på barna født i 1980, hadde nesten en av ti erfart skilsmisse allerede før de fylte 10 år, altså nesten en like stor andel som barna født i 1975 hadde opplevd ved 15-årsalder. "Framsriver" vi andelen for 1980-

Om barnefilen

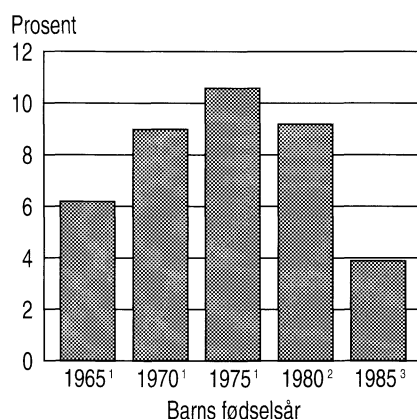
Barnefilen er navnet på en samling data om barn hentet fra ulike registre og fra Folke- og boligtellingerne 1960, 1970, 1980 og 1990. Dataene gir grunnlag for studier av ulike årskull barn, født hvert femte år fra og med 1950 og til og med 1990. Et viktig poeng er at man kan følge årskullene gjennom oppveksten. For barn født 1965 og senere er kvaliteten på data om foreldrenes skilsmisser bra, mens den er dårlig eller delvis mangler for foreldrene til barna født 1950-1960. Ut fra dette er det årskullene 1965, 1970 og 1975 vi sammenligner i denne artikkelen, idet vi ser hvor mange barn som opplever skilsmisse mellom mor og far før de fyller 15 år. For barn født i 1980 og 1985 får vi kun sett på de som har opplevd skilsmisse før henholdsvis 10- og 5-årsalder, da siste oppdatering av filen er pr. 1990. For barn som har mistet en av foreldrene sine gjennom død, er det kullene 1960, 1965, 1970 og 1975 vi sammenligner. Kvaliteten på opplysningene om foreldredødsfall er god for årskullene f.o.m. 1960.

kullet på bakgrunn av den utviklingen vi allerede kan observere, vil enda flere av barna født dette året ha opplevd skilsmisse mellom foreldrene før fylte 15 år enn noen av de tidligere barnekullene i vårt materiale har gjort. Nær 4 prosent av barna født i 1985 var involvert i foreldreskilsmissen de første fem årene av sitt liv. Dette er dobbelt så mange som blant dem som var født 15 år tidligere, i 1970.

Barn under 5 år minst utsatt for skilsmisse

Ikke overraskende er det færrest av de aller minste barna som opplever at mor og far skiller seg. Deler vi barna som har opplevd skilsmisse før fylte 15 år inn i mindre aldersgrupper, i 0-

Figur 1: Andel av barn født 1965-1985 som har opplevd skilsmisse mellom foreldrene

¹ Barn som har opplevd skilsmisse før fylte 15 år

² Barn som har opplevd skilsmisse før fylte 10 år

³ Barn som har opplevd skilsmisse før fylte 5 år

Kilde: Barnefil 1990

4-åringer, 5-9-åringer og 10-14-åringer, finner vi at 18 prosent av barna født i 1970 opplevde skilsmisse før de fylte 5 år, 45 prosent gjorde det i 5-9-årsalderen og 37 prosent mens de var i alderen 10-14 år.

... men flere små barn opplever skilsmisse

Sammenlignet med barna født i 1970, var det noen flere av barna

født fem år senere, i 1975, som opplevde skilsmisse før 5-årsalderen.

Hvert femte barn født i 1975 som opplevde skilsmisse før 15 år var under 5 år, mens 36 prosent var i 5-9-årsalderen og 44 prosent var i 10-14-årsalderen. Av barn i 1980-kullet som hadde opplevd skilsmisse før fylte 10 år, var nær en av fire under 5 år. Til tross for at det fortsatt er relativt færrest skilsmissebarn under 5 år, ser det altså ut til at familieoppløsning i stadig større grad rammer familier med så små barn. Når vi i tillegg vet at det finnes flest yngre barn i familietyper samboerpar med barn, og at samboerskap i større grad enn ekteskap går i oppløsning, vil tallet på småbarn som opplever at mor og far skiller lag i virkeligheten ligge atskillig høyere (se tekstramme). Tall fra Familie- og yrkesundersøkelsen 1988 viste at av par som var samboende da første barn ble født, hadde 8 prosent brutt forholdet ett år etter fødselen, mens 20 prosent hadde gått fra hverandre etter fem år (Blom, Noack og Østby, 1993).

Av barna født i 1970 - som nå er 25 år - var det flere som opplevde skilsmisse mellom foreldrene da de var mellom 5 og 10 år enn da de var mellom 10 og 15 år. For barna født i 1975 var situasjonen motsatt. Her var det flest som opplevde skilsmisse mellom 10 og 15 år. Selv om vi har for få tall til å trekke sikre konklusjoner, kan materialet tyde på at det er de yngste (under 5 år) og de noe eldre barna (10 år og over) som i stadig større grad rammes av skilsmisse mellom foreldrene.

Fraskilte fedre gifter seg oftere enn fraskilte mødre

Av dagens 30-åringer (født i 1965) med det felles at de har blitt utsatt for en foreldreskilsmisse, erfarte nær en av tre at mor eller far både rakk å skille seg og gifte seg igjen før de hadde fylt 15 år. Gjennomgående var

Om skilsmissestatistikk

Helt fra midten av 1960-tallet har det vært en markant vekst i omfanget av papirløse samliv/familier. Oppløsning av disse fanges ikke opp i ordinær skilsmissestatistikk. Skilsmissestatistikken, som bygger på et juridisk familiebegrep, kan derfor i mindre grad enn for noen tiår siden gi et dekkende bilde av samlivsbrudd i Norge.

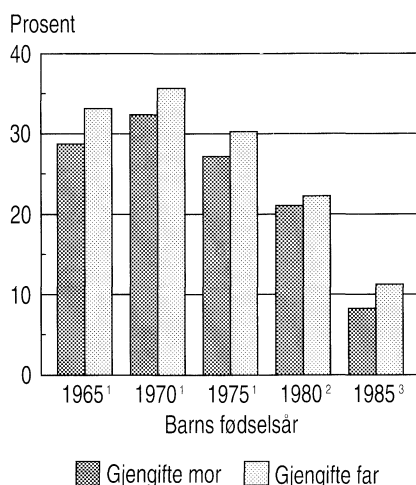
Nær et av tre barn under ett år har samboende foreldre

Barnestatistikk pr. 1. januar 1993 viste at det er de yngste barna som oftest har samboende foreldre. Av alle barn under ett år hadde 29 prosent foreldre som bodde sammen uten å være gift, og av barn under 3 år gjaldt det 23 prosent. Ved 6-årsalder var andelen redusert til 7 prosent og ved 15-årsalder var det bare 1,5 prosent som hadde samboende foreldre. Denne forskjellen mellom de yngste og de noe eldre barna skyldes ikke bare at samboende foreldre gifter seg (eller skiller lag) etter en tid, men også at veksten i denne familietyper har vært såpass sterk de siste årene blant de som får sitt første barn. Det bør bemerkes at barnestatistikken er en registerbasert statistikk som gir et "situasjonsbilde" av hvem barn bor sammen med, og dermed ikke kan sammenlignes med livsløpsstatistikk, f.eks. med tall fra barnefilen, som er benyttet i denne artikkelen.

det noen flere som opplevde at fedrene giftet seg igjen enn det var barn som opplevde at mødrene gjorde det. Den samme tendensen gjorde seg også gjeldende for dem som i dag er 25 eller 20 år (født hhv. i 1970 og 1975). Det ser altså ut til at fedre har lettere for å gifte seg igjen etter en skilsmisse enn det mødre har. Dette kan ha sammenheng med at kvinner oftere får omsorgen for barn etter samlivsbrudd, og at daglig omsorg for barn gjør det vanskeligere å etablere nye forhold og stifte ny familie. I en spørreundersøkelse foretatt i 1988 vedrørende barns familier og samlivsbrudd, oppgav 88 prosent av alle de spurte at barna (som var hhv. 4, 10 og 16 år) bodde hos mor etter samlivsbruddet, mens 10 prosent bodde

hos far og 2 prosent hos begge to. Andelen som bodde hos mor var størst blant 4-åringene, 91 prosent (Jensen, 1992).

Figur 2: Andel av skilsmissebarn i ulike årskull som opplevde at foreldrene giftet seg igjen etter skilsmissen

¹ Barn som har opplevd skilsmisse før fylte 15 år

² Barn som har opplevd skilsmisse før fylte 10 år

³ Barn som har opplevd skilsmisse før fylte 5 år

Kilde: Barnefil 1990

Av barna født i 1980 som opplevde en skilsmisse mellom foreldrene før de var 10 år, erfarte vel en av fem før de fylte 10 at mor og/eller far giftet seg igjen. Av barna født 1985 som hadde vært igjennom skilsmisse mellom foreldrene i løpet av sine fem første leveår, gjaldt det for rundt en av ti at den ene eller begge foreldrene også inngikk nytt ekteskap før barna var 5 år gamle.

Relativt mange barn med mor og/eller far som gifter seg på nytt, får også halvsøsken (se under).

Flere "enkefedre" enn "enkemødre" gifter seg på nytt¹

Også dersom den ene av foreldrene dør før barnet er 15 år, er det større

sannsynlighet for at gjenlevende far gifter seg igjen enn for at gjenlevende mor gjør det. Av 1960- og 1965-kullene opplevde 3,5 prosent å miste en av sine foreldre før de fylte 15 år, mens noen færre i 1970- og 1975-kullene opplevde det samme. Fordi den gjennomsnittlige levealderen stadig øker, både for menn og kvinner, har langt færre barn i vårt materiale erfart å miste en av sine foreldre i barndommen enn det dagens eldre gjorde i sin barndom.

Av fedrene til barna født i 1960 som var blitt enkemenn før barna var 15 år gamle, var det vel en av ti som også giftet seg igjen før barnet (barna) fylte 15 år. Av 1965-kullets fedre gjorde vel 17 prosent det, mens nær to av fem fedre til barn født i 1970 og 1975 giftet seg på nytt. Blant mødrene som var blitt enker, var det langt færre som inngikk nytt ekteskap; 7 prosent av mødrene til barna født i 1960 giftet seg igjen før barna var 15 år, mens gjengifteprosentene for mødrene til barna født i 1965, 1970 og 1975 alle lå rundt 11 prosent. Tendensen i vårt materiale tyder altså på at flere "enkefedre" enn "enkemødre" gifter seg igjen, samtidig med at det har vært en økning i tallet på "enkemødre" som gifter seg igjen. Noe av forklaringen til de lavere gjengifteandelene for kvinner kan være at kvinner i større grad enn menn velger samboerskap framfor ekteskap (dette vet vi imidlertid ikke sikkert), eller at det kanskje faller lettere å leve alene med barn for kvinner enn for menn. Dette fordi det ofte er kvinnen som har hovedansvaret for barna også innenfor ekteskapet.

Halvparten av skilsmissebarna får halvsøsken ved gjengifte

Nær halvparten av alle barn født i 1965, 1970 og 1975 som opplevde at den ene eller begge foreldrene giftet seg igjen etter en skilsmisse, fikk også halvsøsken (alle hendelser før fylte

15 år). Forskjellene er relativt små fødselskullene imellom, selv om noen flere barn født i 1970 fikk halvsøsken enn det barn født i 1965 gjorde (se figur 3). Av barna født i 1975 var det igjen en noe mindre andel, mens den ser ut til å øke igjen for de som er født i 1980 og 1985. De to siste årskullene kan vi imidlertid bare følge til de er hhv. 10 og 5 år gamle.

Mens det var flere av barna født i 1965 som fikk halvsøsken i fars nye ekteskap enn det var i mors, var det motsatte tilfellet for barna født i 1970 og 1975; for disse var det noen flere som fikk halvsøsken i mors nye ekteskap. Denne tendensen er også klar for de barna vi kan følge til de er hhv. 10 og 5 år; av dem som fikk halvsøsken før fylte 10 år (barn født i 1980), var det også flest som hadde fått halvsøsken i mors nye ekteskap. Det samme gjaldt for dem som fikk halvsøsken før fylte 5 år (barn født 1985). Dersom vi tenker oss en fram-

skrivning av tallene for fødselskullene 1980 og 1985 på bakgrunn av den økningen vi allerede kan observere, vil disse barna ha atskillig flere halvsøsken før de fyller 15 år enn det noen av de tidligere årskullene i vårt materiale har hatt.

Det er også viktig å være klar over at barna kan ha flere halvsøsken enn det disse tallene gir uttrykk for. Halvsøsken man får når mor eller far får barn i forhold som ikke er regulert ved ekteskapsinngåelse, fanges ikke opp i vårt materiale.

1. Skilsmisse mellom foreldrene er her registrert for barn som har vært bosatt i landet fra de var født og fram til fylte 15 år. Vi har tatt utgangspunkt i hvor mange barn det er som opplever hendelsen skilsmisse, dvs. uavhengig av om de har gifte foreldre eller ikke. Det samme gjelder for de som har opplevd at den ene av foreldrene dør før de fyller 15 år.

2. Datakvaliteten på foreldrenes skilsmisser er noe dårlig for 1965-kohortens første leveår. Dette betyr at andelen som har opplevd skilsmisse før 15 år nok ligger noe høyere enn 6 prosent.

Litteratur

Blom Svein, Turid Noack og Lars Østby (1993): *Giftermål og barn - bedre sent enn aldri?* SØS, Statistisk sentralbyrå 1993.

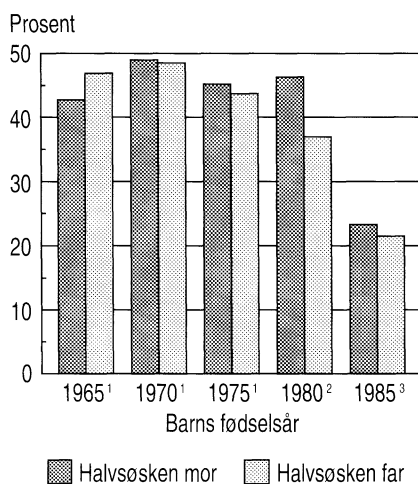
Jensen, An-Magritt (1992): *Det vaklende faderskapet?* NIBR-rapport 1992:9.

Statistisk sentralbyrå, Barnefil 1990.

Statistisk sentralbyrå (1994): *NOS Befolkningsstatistikk hefte III, Oversikt*, 1993.

Sissel Vestli er prosjektleder i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for befolknings- og utdanningsstatistikk.

Figur 3: Andel av skilsmissebarn i ulike årskull som fikk halvsøsken etter at foreldrene giftet seg igjen

¹ Barn som har opplevd skilsmisse før fylte 15 år

² Barn som har opplevd skilsmisse før fylte 10 år

³ Barn som har opplevd skilsmisse før fylte 5 år

Kilde: Barnefil 1990